JAARVERSLAG 2005
ANNUAL REPORT

YO! OPERA FESTIVAL

OPERA WERKPLAATS
JEUGDOPERA OP LOCATIE

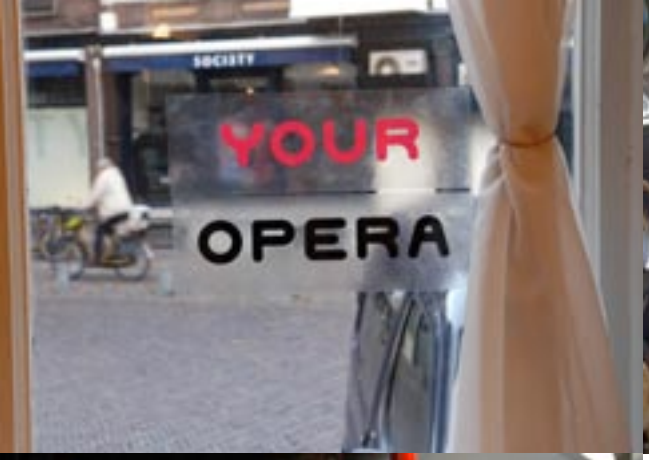

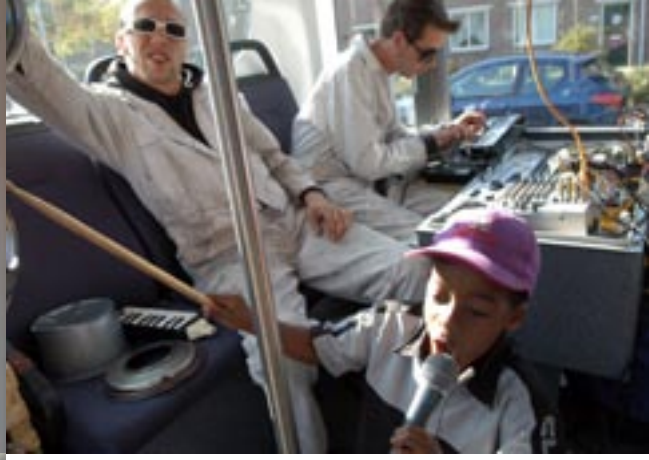

JAARVERSLAG 2005
ANNUAL REPORT

JUNI/JUNE 2006

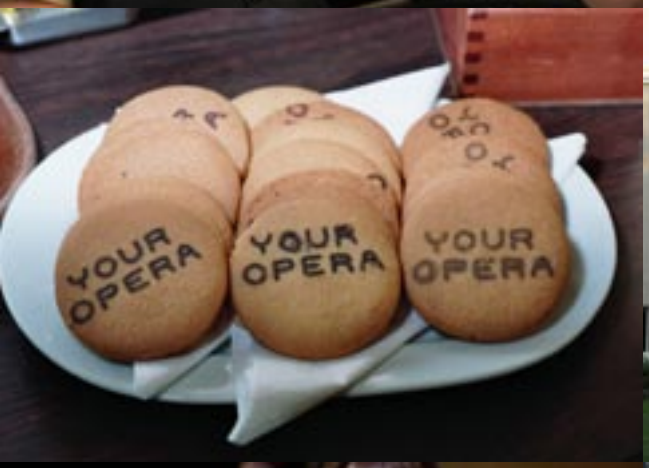

CONTENTS / INHOUD

6 introduction / inleiding

14 community opera

24 kloppend hertz

32 life long learning in music

42 projects & performances

44 sponsors

45 colofon

ARTHUR / LAIKA, MT TRANSPARANT
(foto: Phile Deprez)

BUSVLINDER / YO! OPERA FESTIVAL

Nineteen different youth operas from Belgium, the United Kingdom, the Netherlands and Norway were presented in Utrecht from Wednesday 12 to Thursday 16 October 2005 during the third edition of the Yo! Opera Festival. Children, teenagers, anyone could choose his own opera — Your Opera — in the theatre, a greenhouse, moving buses, in the outdoor corridor of a block of flats.

Van woensdag 12 t/m donderdag 16 oktober 2005 waren tijdens de derde editie van het Yo! Opera Festival in Utrecht negentien verschillende jeugd-opera's te zien uit België, Engeland, Nederland en Noorwegen. Kinderen, jongeren en iedereen kon zijn eigen opera -Your Opera – kiezen: in het theater, een plantenkas, rijdende bussen of op de galerij van een flatgebouw.

ROUGH GIRLS / NED. VOCAAL LABORATORIUM

INTRODUCTION

The year 2005 was an important one for Stichting Yo! It was a year in which our audience was presented with youth opera performance in the theatre, a greenhouse, a moving bus, and other unusual locations. The subtitle of the festival, Your Opera, was thought up by the thirteen-year-old son of one of our staff. This title invited everyone, young and old, to come and explore opera for themselves. You could feast your eyes and ears on operas lasting ninety minutes or ninety seconds, based on traditional themes or on your own street or neighbourhood. You could also actively take part.
More than 12,000 children, teenagers and adults came into contact with opera through a variety of performances. In addition more than 1600 professionals (composers, students, singers, etcetera) went deeper into youth opera and its role as a lively, up-to-date artistic form in the twenty-first century.
The Yo! Opera Festival 2005 was the first edition of the festival to be produced by the foundation as an independent organisation. The Yo! Opera Laboratory was officially launched as a place for youth opera research and development. It was the first year in the policy period 2005-2008, the first in which our organisation received a subsidy in connection with the Memorandum on Culture. A year that made us want to do something special. We believe that we have succeeded in that with a splendid third edition of the festival, with the launching of the Kloppend Hertz-composers forum and *Opera in the Bus*, and with an enormously successful joint project with the Utrecht City Bus Company and with a great many opera composers, children and residents of Utrecht.

This booklet presents a report of those activities and experiences in word and image. It contains not only photographs but also three texts dealing with the topics raised during our expert meeting, explaining how we have refined our mission during the past year. That mission is first about reaching a young, broad public with contemporary forms of opera and secondly a search for opera whose form and content are related to the world in which we live. Another aim, the development of the repertoire, led to the exploration of new sounds, forms and working methods. Our preference is to get opera librettists, composers, singers and instrumentalists, both professionals and non-professionals, to work together in collective processes of creating music theatre. That immediately brings us to the important task in this work for the new generation of opera composers and the question of the skills they have at their disposal. There is scope within youth opera for singers, composers, and librettists who want to take risks and to expand their terrain.

Our team looks back on a year in which our organisation developed at a fast pace and a year in which many new people were introduced to youth opera. A word of thanks is due to all those who trusted in this adventure. We would like to thank all the composers, choirs, producers, individuals, companies, funds, children and adults whose time, energy, imagination, manpower and resources turned the Yo! Opera Festival 2005 into a tremendous experience.

Utrecht, May 2006
Anthony Heidweiller, artistic director and
Saskia van de Ree producer

INLEIDING

Het jaar 2005 was een jaar van betekenis voor Stichting Yo! Het een jaar waarin een recordaantal bezoekers een jeugdoperavoorstelling te zien kreeg in het theater, een plantenkas, een rijdende bus en op andere bijzondere locaties. De ondertitel van het festival Your Opera, bedacht door de dertienjarige zoon van een van onze medewerkers, nodigde iedereen, jong en oud, uit de opera voor zichzelf te komen onderzoeken. Je kon kijken en luisteren naar opera's van anderhalf uur of van anderhalve minuut; over eeuwenoude thema's of over je eigen straat of wijk. Je kon ook actief deelnemen.
Zo'n 12.000 kinderen, jongeren en volwassenen kwamen door diverse voorstellingen en activiteiten met opera in aanraking. Daarnaast verdiepten ruim 1600 professionals (operamakers, studenten en andere deskundigen) zich in jeugdopera en zijn rol als levende, actuele kunstvorm van de 21ste eeuw.
Het Yo! Opera Festival 2005 was de eerste festivaleditie die onze stichting produceerde als zelfstandige organisatie. De Yo! Opera Werkplaats werd officieel gelanceerd als plek voor onderzoek en ontwikkeling voor de jeugdopera en het was het eerste jaar dat onze organisatie subsidie ontving in het kader van de Cultuurnota (2005-2008). In zo'n jaar wilden we iets bijzonders neerzetten en buiten de muren van het theater zichtbaar en hoorbaar zijn. We denken daarin te zijn geslaagd met een prachtige derde festivaleditie, met de aftrap van het componistenforum *Kloppend Hertz* en met *Opera in de Bus*, een bijzonder geslaagde samenwerking met het busbedrijf GVU, heel veel operamakers, kinderen en bewoners van de stad Utrecht.

Dit boekje doet in woord en beeld verslag van de activiteiten en ervaringen. Behalve foto's bevat deze uitgave ook drie inhoudelijke bijdragen. Ze gaan over de onderwerpen die tijdens de *expert meeting* van het festival aan bod kwamen en vertellen iets over hoe we onze missie in het afgelopen jaar hebben aangescherpt. Die missie is ten eerste het bereiken van een jong, breed publiek en ten tweede zoeken naar actuele vormen van opera, die zich in vorm en inhoud verhouden met de wereld waarin we leven. Om dat te bereiken zullen we in de toekomst steeds vaker duurzame *creative partnerships* aangaan.
Een ander doel, dat van repertoireontwikkeling, leidde tot de verkenning van andere klanken, vormen en werkmethoden. Hierbij komen we steeds vaker terecht bij collectieve muziektheatrale maakprocessen. Operamakers, componisten, zangers en instrumentalisten, professionals en niet-professionals werken nauw samen in artistieke teams van diverse samenstelling. We zijn er stellig van overtuigd dat in dit werk een belangrijke rol is weggelegd voor de nieuwe generatie operamakers waarbij de vraag moet worden gesteld met welke competenties zij zijn toegerust. Binnen de jeugdopera is ruimte voor zangers, componisten en operamakers die risico's willen nemen en hun werkterrein willen verbreden.

Ons team kijkt terug op een jaar waarin de jeugdopera veel nieuwe mensen leerde kennen; een jaar waarin onze organisatie zich in een rap tempo ontwikkelde. Een woord van dank is op zijn plaats aan iedereen die zijn vertrouwen schonk aan dit avontuur: dank aan alle makers, koren, producenten, individuen, bedrijven, fondsen, kinderen en volwassenen die met hún tijd, energie, verbeeldingskracht, menskracht en middelen het Yo! Opera Festival 2005 tot een geweldige belevenis hebben gemaakt.

Utrecht, mei 2006
Anthony Heidweiller, artistiek leider en
Saskia van de Ree, producent

The festival theme – community opera – proved to be an ideal point of entry for conducting research on opera in the twenty-first century. The project *Opera in the Bus* literally put opera in the middle of the community with six operas in moving buses and six neighbourhood projects.

ZONEGRENS / YO! OPERA FESTIVAL

LA FÊTE POLULAIRE / YO! OPERA FESTIVAL

Het festivalthema *community opera* bleek een ideaal handvat voor onderzoek naar opera in de 21ste eeuw. Het project *Opera in de Bus* plaatste de opera met zes opera's in rijdende bussen en zes wijkprojecten letterlijk midden in de maatschappij.

LA ROUTE IMPÉRIALE NO. 2 / YO! OPERA FESTIVAL

The collaboration with the Utrecht city bus company took opera out in moving buses. In its own way, each of the opera buses did something with the social history of its specific bus route. Although the festival is over, the GVU bus drivers' choir is still going strong. By now the bus drivers write their own lyrics.

GVU-KOOR / YO! OPERA FESTIVAL

Uit de samenwerking met het Utrechtse busbedrijf GVU ontstonden opera's in rijdende bussen die elk op hun manier iets deden met de sociale geschiedenis van de specifieke busroutes. Het GVU buschauffeurkoor is na het festival blijven bestaan. Inmiddels schrijven de buschauffeurs zelf hun eigen liedteksten.

While the bus operas took opera to the people in the centre of the city, the Zingende Stad took the amateurs (more than 600 amateur singers from 22 choirs) to the Stadsschouwburg. Together, outside on the lawn, they performed *Koorstroom*, a new choral composition with lyrics inspired on the words of the Mayor of Utrecht.

KOORSTROOM / YO! OPERA FESTIVAL, ZIMIHC

KOORSTROOM / YO! OPERA FESTIVAL, ZIMIHC

Brachten de busopera's de opera midden in de stad tussen de mensen, het projectonderdeel de Zingende Stad haalde de amateurs (ruim 600 amateur-zangers van 22 koorverenigingen) naar de Stadsschouwburg toe. Buiten op het gras zongen ze gezamenlijk *Koorstroom*, een nieuw geschreven koorstuk geïnspireerd op een tekst van de burgemeester van Utrecht.

COMMUNITY OPERA

The artistic and moral challenge on which the festival theme, *community opera*, was based was to put opera smack in the middle of the community. Building bridges between opera and a broad, young public does not mean 'broadening the opera market' or 'creating a new audience' for the future. It means creating 21st century opera with a 21st century generation of composers and for a 21st century audience. If opera is to be a vital art form, those who make it should collaborate more with other disciplines and take more of an interest in the community.

Opera in the bus

After *Opera uit het Hart*,[1] the first experiment by the Yo! Opera Laboratory with community opera in 2004, *Opera in the Bus* was conceived in the form of several neighbourhood projects and bus operas. Six teams of opera composers were asked to create an opera in a moving city bus. Each bus opera was related to the social history of a specific bus route or to the bus company. The result: six bus operas, varying from a comic opera about the life of a bus driver to a music installation and a singalong bus.

Opera today

At a time when people have great difficulty in relating to one another, the images and sounds of art can reflect the complexity of human emotions. Artists draw on the human capacity to devise new forms. They show that the impossible is possible, and that change is within everyone's reach. Opera makes use of the primal instrument with which people give voice to their emotions: the voice. Community opera puts human stories about big and small emotions into words in the context of the urban environment, with and among the people. We deliberately avoided charged topics for *Opera in the Bus*, and yet the project touched on major human themes such as anonymity and loneliness.

In the bustle of the city, the *Meezingbus* united you with your fellow travellers. The whole bus waved goodbye, and as you got out you were asked: 'Are you going already? Stay on board 'til the next stop!'. People could empathise with the tragicomic story of the *Busvlinder*, about an apparently uninteresting bus driver with his human tendency to daydream and his hunger for a friendly word. And the *Operaflat* turned singing into personal communication, from person to person. Thirty households took a singer into their home for a day. You just rang the bell, the door opened, and the singers sang their song or aria especially for you.

Opera makers

Working in the public space was both a practical and a creative challenge for the opera makers. All the time they had to find a balance between the conceptual framework and the wealth of ideas that emerged on the spot, between the primacy of the professional artists and the natural force of the everyday environment. Flexibility was required in constantly changing conditions.
Who was the artist in all this? The playing mothers and children, whispering and singing into the microphones of the mobile music installation of the Flemish music collective Kapotski? Or the Flemish artists behind the knobs at the back of the *Kabuski* that they had created? Once again text workshops with children (this time with patients of the Wilhelmina Kinderziekenhuis) resulted in an unusual libretto. Composer Daniël Hamburger gave their words wings; the bus ride transformed into an imaginary journey to Paris. No concert hall where you could hear a pin drop, but the roar of the bus engine drowned by soprano Claron McFadden, who sang the beautiful lyrics with the greatest intimacy.

1. 30 mini operas with texts written by school pupils were performed on a Cultural Sunday on 2 May 2004 amid the shoppers in the Hoog Catharijne shopping centre, Utrecht.

COMMUNITY OPERA

Aan het festivalthema, *community opera*, lag de artistieke en morele uitdaging ten grondslag de opera midden in de maatschappij te plaatsen. Bruggen bouwen tussen opera en een breed, jong publiek betekent niet 'het verbreden van de operamarkt' of 'creëren van nieuw publiek voor de toekomst'. Het betekent: werken aan een opera van de 21ste eeuw, met een generatie makers van de 21ste eeuw, voor een publiek van de 21ste eeuw. Wil de opera een vitale kunstvorm zijn, dan moeten operamakers meer samenwerken met andere disciplines en zich verdiepen in de samenleving.

Opera in de bus

Na *Opera uit het Hart,* de eerste 'vingeroefening' van de Yo! Opera Werkplaats met *community opera* in 2004 [1], werden voor *Opera in de Bus* verschillende wijkprojecten bedacht en kregen zes teams van operamakers de opdracht een opera te maken voor uitvoering in een rijdende bus. Elke busopera had een relatie met de sociale geschiedenis van de busroute of met het busbedrijf GVU. Met als resultaat: zes busopera's, variërend van een komische opera over het leven van een buschauffeur tot een muziekinstallatie en een 'meezingbus'.

Opera in deze tijd

In deze tijd waarin het de mensen de grootste moeite kost zich ten opzichte van elkaar te verhouden, is de functie van kunst om de complexiteit van menselijke gevoelens te verklanken en te verbeelden, van groot belang. Kunstenaars kunnen bepaalde situaties en emoties van commentaar voorzien of diepgang verlenen. Ze bedienen zich van het menselijke vermogen nieuwe vormen te bedenken. Met de belangeloze inventiviteit van de kunst laten ze zien dat verandering binnen ieders bereik ligt. Ook de opera heeft deze functie.

Opera maakt gebruik van de stem – het oer-instrument waarmee mensen zich uiten – om grote en kleine emoties te verklanken. In de *community opera* brengen operamakers verhalen van en mét gewone mensen in de context van hun eigen (stedelijke) omgeving.
Voor *Opera in de Bus* hebben we bewust niet gekozen voor zware onderwerpen. Toch raakte het project aan grote menselijke thema's zoals anonimiteit en eenzaamheid: in *De Meezingbus* werd je, midden in de drukte van de grote stad, één met je medereizigers. Je werd door de hele bus uitgezwaaid en bij het uitstappen gevraagd: 'Ga je nu al? Rij toch nog een halte mee!'.
Invoelbaar was het tragi-komische verhaal van de *Busvlinder* over een ogenschijnlijk kleurloze buschauffeur met zijn menselijke neiging weg te dromen en met zijn behoefte aan een aardig woord.
In *De Operaflat* werd zingen persoonlijk communiceren, van persoon tot persoon. Dertig huishoudens hadden daar een dag lang een zanger in huis genomen. Het publiek kon aanbellen, de deur ging open en een zanger zong een lied of aria – speciaal voor jou.

Operamakers

Voor de makers was het werken in de openbare ruimte zowel een praktische als creatieve uitdaging. Het was continu zoeken naar een balans tussen het conceptuele kader en de schat aan ideeën die ter plekke ontstonden; naar een evenwicht tussen het primaat van de professionele kunstenaars en de natuurlijke kracht van de alledaagse omgeving. Flexibiliteit was geboden in steeds veranderende omstandigheden. Wie was hier de kunstenaar? De spelende moeders en

1. Op de Culturele Zondag van 2 mei 2004 werden dertig mini-opera's, waarvoor dertig schoolkinderen teksten schreven, uitgevoerd door negentig musici tussen het winkelend publiek in winkelcentrum Hoog Catharijne

On the bus and in the neighbourhood

La Route Impérial no2 took the audience on a poetic journey through three centuries of popular history along the Amsterdamse Straatweg. The *Operaflat* made singing a form of personal communication, from person to person. Thirty households took a singer into the house for the day. You just rang the bell, the door opened, and a singer sang his song or aria specially for you. The project also opened up the contact between the residents, in a block of flats where some may have been living for thirty years but where the majority do not know their neighbours.

The effect and results of working in the community were sometimes different from expectations. That the bus operas and neighbourhood projects would link the whole city together turned out not to work like that. The neighbourhood projects functioned primarily by themselves and mainly generated an audience locally.

Collaboration between those who make opera and young people does not necessarily have to lead to attending a performance, but it can still be very valuable all the same. The VMBO-pupils from the technical department of the Utrecht Zuid College, for example, worked with full dedication on twelve fantastic sound installations on the Prins Clausbrug, but no more than four of them came to see the result. A bridge too far? Six months later all forty of them are back and motivated to produce décors for a new laboratory project. It took a good deal of persuasion to get the rather dogged, no-nonsense personnel of the bus company, plagued as it was by cuts and the threat of privatisation, to take part in a large choral performance. But when the festival was over the bus drivers' choir continued to exist on its own initiative: by now its ranks have doubled and the bus drivers are writing their own lyrics.

Sometimes the success of a part of the festival was primarily due to very basic conditions of good contact between people: making time for one another, building up lasting relationships, showing a genuine interest, regularly going to get coffee, and listening to stories. What is good for the community is perhaps also very good for art. The Yo! Operafestival can no longer give up the objective of putting opera in the community. We shall involve children, teenagers and others from the community in the creative artistic processes in future festivals and laboratory projects too. The Yo! Opera Laboratory is entering into long-term cultural partnership with a number of schools and organisations so that we can build on the shared experiences, a genuine interaction can take place, and new opera projects can flourish with their roots right in the middle of the community.

What is the connection between these projects and the genre of opera?

Opera in the Bus introduced a lot of people to a kind of opera whose very existence was unknown to them. A choir of bus drivers, a music installation on the bridge. That raised questions: Is this (really) opera? Choruses that spoke instead of singing, people that sang instead of speaking, trained and untrained voices and vocal music installations. Just what *is* youth opera? Wouter van Looy, artistic director of the cooperation partner Muziektheater Transparant,[2] finds the term youth opera confusing. He prefers to speak of music theatre: "Youth opera is a young genre, with the advantage that there is lots of potential […]. Everyone sets out from the individual and personally coloured conviction that such a traditional form can still be the framework for something new for a young audience. The disadvantage is that opera houses often see youth opera as something that should be an extension of traditional opera, something that should have the same characteristics and appeal to a young public into the bargain. That's where the pitfalls

2. Your Opera festival bulletin, p. 4.

kinderen, lispelend, joelend, fluisterend door de microfoons in de rijdende muziekinstallatie van het Vlaamse muziekcollectief Kapotski? Of de Vlamingen achterin, achter de knoppen van de door hen gecreëerde *Kabuski*?
Opnieuw leidden schrijfworkshops met kinderen (dit keer met patiënten uit het Wilhelmina Kinderziekenhuis) tot een bijzonder libretto. Componist Daniël Hamburger gaf hun woorden vleugels en de busrit van het station naar het ziekenhuis in de Uithof veranderde in een imaginaire reis naar Parijs. Geen muisstille concertzaal, maar busgeronk overstemd door sopraan Claron McFadden, die de prachtige liedteksten zong met de grootste intimiteit.

In de bus en in de wijk

La Route Impérial no2 nam het publiek mee in de poëzie van drie eeuwen volksgeschiedenis van de Amsterdamse Straatweg. *De Operaflat* opende – in een flat waar de mensen misschien al dertig jaar wonen maar de meesten hun buren niet kennen – het contact tussen bewoners onder elkaar. De werking en de resultaten van projecten in de gemeenschap zijn soms anders dan van te voren bedacht. Dat de busopera's en wijkprojecten de hele stad met elkaar zouden verbinden, bleek niet altijd zo te werken. De wijkprojecten functioneerden vooral op zichzelf en genereerden publiek uit de wijk zelf. Het waren feestjes op microniveau. Samenwerking tussen makers en jongeren hoeft niet per se tot voorstellingsbezoek te leiden maar kan evengoed heel waardevol zijn. De VMBO-jongens van de afdeling techniek van het Utrecht Zuid College werkten bijvoorbeeld vol overgave aan twaalf prachtige geluidsinstallaties op de Prins Clausbrug, maar hoogstens vier van hen kwamen naar het resultaat (*De Vervoering*) kijken. Een brug te ver? Een half jaar later zijn ze wel alle veertig present en gemotiveerd om decors te maken voor een nieuw werkplaatsproject.
Er bleek flink wat overredingskracht nodig om de toch al een beetje stugge, doe-nu-maar-gewoon personeelsleden van het – door bezuinigingen en dreigende privatisering geplaagde – busbedrijf te bewegen tot een groot kooroptreden. Na het festival ging het buschauffeurkoor wel op eigen initiatief dóór: het ledenaantal is inmiddels verdubbeld en de buschauffeurs schrijven hun eigen liedteksten.
Vaak had het welslagen van een onderdeel vooral te maken met heel basale voorwaarden van goed intermenselijk contact: de tijd voor elkaar nemen, duurzame relaties aangaan, werkelijke interesse tonen, nog eens koffie gaan halen en naar verhalen luisteren. Wat goed is voor de samenleving is misschien ook wel heel goed voor de kunst.
De doelstelling 'opera in de maatschappij' laat ons niet meer los. Voor toekomstige festivals en werkplaatsprojecten zullen we opnieuw kinderen, jongeren en andere mensen uit de samenleving betrekken bij artistieke maakprocessen. Met een aantal scholen en organisaties gaat de Yo! Opera Werkplaats langdurige *cultural partnerships* aan opdat er voortgeborduurd kan worden op gezamenlijke ervaringen, er echte wisselwerking kan ontstaan en nieuwe operaprojecten kunnen opbloeien met hun wortels midden in de maatschappij.

Hoe verhouden deze projecten zich tot het genre opera?

Opera in de Bus bracht veel mensen in aanraking met een soort opera waarvan ze het bestaan niet kenden: de busopera's, muziekinstallaties, het buschauffeurkoor. Dat riep vragen op: is dit (nog wel) opera? Spreekkoren, zingzeggen, geschoolde en ongeschoolde stemmen en vocale muziekinstallaties. Wat is jeugdopera eigenlijk?
In de festivalkrant noemt Wouter van Looy, artistiek leider van samenwerkingspartner Muziektheater Transparant, de term jeugdopera verwarrend. Hij spreekt liever van 'muziektheater': "Jeugdopera is een jong genre met als voordeel

lie." Van Looy considers that interesting initiatives can be found within the narrowly defined genre of opera, but that you exclude a number of interesting facets of music theatre if you confine yourself to opera alone.

So why stick to youth opera? Opting for the wider term music theatre resolves some issues, but it would also mean avoiding discussion of the place of opera today. The rich multidisciplinary tradition of opera is a wonderful source of inspiration and, as the ultimate form of expression of human emotion, vocal music has an enormous force of persuasion, particularly on a young audience. With the Yo! Opera Festival we consider it important to set out from the rich tradition of opera in search of a new place for opera; by tackling the confrontation and comparing opera with other genres, by setting different disciplines, origins and tonal colours off against one another, and by finding themes and material from the world in which we live.

The fact that the public clearly has a different, traditional picture of opera does not make the mission — to build a bridge between these new forms of opera and a broad, young audience — any easier. The advantage of a young audience is that its ears are unprejudiced. Children and teenagers often do not know opera at all. They have no preconceived idea of what it is supposed to be like. The mission of the Yo! Opera Festival is to sow a concept of opera among a new generation of opera makers and a new generation of the public which makes use of the strength of the vocal tradition but is also related to the world in which we live: an opera that is up-to-date in terms of sound, form and content.

There is a danger of luring people to 'the opera' with wrong expectations. We have seen that you can confuse people too, or that too much attention may be spent on the ludic character. It is our task to convince with different sounds and combinations. We are looking for the right words and forms to make this opera recognisable as a characteristic sort of opera — an opera that the (young) public will come to recognise as a form of vocal music that lets the world around them speak, drawing on the grand gesture of opera, the emotional force of vocal music, the subtlety of the classically trained voice, which encounters thousands of other voices and sounds in youth opera. If you make community-based opera, you already have a good start. Those who make opera have looked around the city and listened — to a bus driver, for instance, with a voice like a bell, nicknamed Pavarotti by his colleagues, because if he laughs the whole world puts on a smile.

dat er nog veel mogelijk is (..) Iedereen gaat aan de slag vanuit zijn eigen, persoonlijk gekleurde overtuiging dat er met zo'n oeroude vorm nog iets nieuws kan gebeuren voor jong publiek. Het nadeel is dat makers en operahuizen jeugdopera zien als iets dat in het verlengde moet liggen van de traditionele opera. Dat het dezelfde kenmerken moet bezitten en daarbij een jong publiek moet aanspreken. Daar zitten de valkuilen." Van Looy is van mening dat binnen het eng gedefinieerde operagenre weliswaar interessante initiatieven te vinden zijn, maar dat je een aantal interessante facetten van muziektheater buitensluit als je je beperkt tot opera alleen.
Waarom dan toch vasthouden aan 'jeugdopera'? De keuze voor de bredere benaming 'muziektheater' lost wel vragen op maar we zouden er ook de discussie over de plaats van de opera in deze tijd mee uit de weg gaan. De rijke multidisciplinaire operatraditie is een prachtige bron van inspiratie en de vocale muziek heeft, als ultieme uitingsvorm van menselijke emotie, een enorme zeggingskracht; juist voor een jong publiek. Met het Yo! Opera Festival vinden we het van belang om vanuit de rijke operatraditie te zoeken naar een hernieuwde plek voor de opera: door de confrontatie aan te gaan en opera te spiegelen aan andere genres, door verschillende disciplines, origines en klankkleuren tegenover elkaar te zetten en door onderwerpen en materiaal te putten uit de wereld waarin wij leven.

Dat het publiek duidelijk een ander, traditioneel beeld heeft van opera, maakt de missie – een brug te slaan tussen deze nieuwe vormen van opera een breed, jong publiek – er niet gemakkelijker op. Het voordeel van jong publiek is dat het schone oren heeft. Kinderen en jongeren kennen vaak geen opera. Ze hebben geen vooropgezet idee van hoe het hoort. Onze missie is dan ook om bij een nieuwe generatie makers én bij een nieuwe generatie publiek een concept van opera te zaaien, dat gebruik maakt van de kracht van de vocale traditie maar zich ook verhoudt met de wereld: een opera die actueel is van klank, vorm en inhoud.
Het gevaar bestaat dat we mensen met verkeerde verwachtingen naar 'de opera' lokken. We hebben gezien dat je mensen ook in verwarring brengt of dat de aandacht teveel uitgaat naar het ludieke karakter. Het is ónze opdracht te overtuigen met andere klanken en combinaties. We zoeken naar de juiste woorden en vormen die deze opera herkenbaar maken als karakteristieke soort opera, die het (jonge) publiek gaat herkennen als een vorm van vocale muziek, die de wereld om hen heen laat spreken – mét het grote gebaar van de opera, mét de emotionele kracht van de vocale muziek, mét de subtiliteit van de klassiek geschoolde stem, die duizend andere stemmen en geluiden ontmoet in de jeugdopera. Als je opera maakt vanuit de maatschappij dan heb je daarvoor een mooi begin: de makers hebben om zich heen gekeken en geluisterd naar de stad. Naar een buschauffeur bijvoorbeeld met een stem als een klok, die door zijn collega's Pavarotti wordt genoemd, want als hij lacht, dan lacht alles.

OPERA FOR AND BY YOUNG PEOPLE / EXPERT MEETING (foto: Ester Ostoja)

More than a hundred professionals from Belgium, Germany, England, Japan, the Netherlands, Norway, Austria, Poland and Slovenia took part in the international expert meeting. They attended the festival programme and took part in workshops, lectures and debates on community opera, repertoire development, and opera for and by young people.

Ruim honderd professionele bezoekers uit België, Duitsland, Engeland, Japan, Nederland, Noorwegen, Oostenrijk, Polen en Slovenië namen deel aan de internationale expert meeting. Zij bezochten het festivalprogramma en namen deel aan workshops, lezingen en debatten over community opera, repertoireontwikkeling en opera voor & door jongeren.

KLOPPEND HERTZ / EXPERT MEETING (foto: Ester Ostoja)

During the festival the Yo! Opera Laboratory invited five young composers to spend the next two years working together on a style of their own for youth opera. These Kloppend Hertz composers are: Anke Brouwer, Matthias Konecny, Thomas Myrmel, Paul Oomen and Zbigniew Wolny.

MÉLISSANDE & MÉLISSANDE / PAUL OOMEN

KLOPPEND HERTZ / EXPERT MEETING (foto: Ester Ostoja)

De Yo! Opera Werkplaats nodigde tijdens het festival vijf jonge componisten uit om de komende twee jaar mee te werken aan een eigen signatuur voor de jeugdopera. Deze Kloppend Hertz-componisten zijn: Anke Brouwer, Matthias Konecny, Thomas Myrmel, Paul Oomen en Zbigniew Wolny.

KLOPPEND HERTZ

Composers have a key position in the development of youth opera 21st century repertory. The Yo! Opera Laboratory is looking for a new, young generation of composers with a desire to work in the middle of the complex, multi-ethnic, 21st-century world in which they live. They are expected to be receptive, to take risks, and to adopt different positions. Where do they find their material? What is their relation to the young public?

Composers

Four composers were introduced during the Yo! Opera Festival who will spend the next two years exploring a style of their own for youth opera in the Yo! Opera Laboratory. Anke Brouwer, Matthias Konecny, Thomas Myrmel and Paul Oomen presented themselves with an ensemble composition, a work for piano, the presentation of a community project, and a multimedia work, as well as taking part in the discussion. They were joined at the end of 2005 by a fifth composer, Zbigniew Wolny from Poland.
The Kloppend Hertz composers have both feet firmly in the 21st century: they are students or recent graduates from the conservatories in The Hague and Amsterdam. They have been invited on the basis of talent, authentic interest in new forms and combinations, interest in contextual work and engagement. Working in various different creative teams, the composers will collaborate in projects from the Yo! Opera Laboratory. They will work together with writers, singers, directors, children, choreographers, instrumentalists, artists and dancers, and will have to keep adopting different positions in the creative process.
Yo! Opera Laboratory intends Kloppend Hertz to develop a style of its own for youth opera. Opera is not approached as a formal genre with its roots in the 19th and 20th centuries. The laboratory explores the relevance of opera as a vocal form of expression in the context of the present-day environment. With the Kloppend Hertz composers we are looking for an operatic idiom that finds a response from young people and children today. Vocal music and the use of the classically trained voice form the starting point of each project. Otherwise there are no restrictions. The work is multidisciplinary and goes beyond cultural boundaries and the boundaries separating professional from non-professional art.

Kloppend Hertz offers the composers an opportunity to collaborate in a professional environment. Their work will be performed in public and will receive a response from an international, professional context. The composers are coached in their development and encouraged to reflect on the creative process. An international forum of dramatists and composers follows the composers in their working process. Andreas Altenhof (dramatist and artistic director of the Neuköllner Oper in Berlin) remarked on his own composers laboratory in Berlin during the expert meeting of the Yo! Opera Festival that there is no lack of themes for young opera makers. All they have to do is to look around them: "They look for special individuals and their stories: students, Turks in Germany, the new Bundeskanzlerin Angela Merkel, etcetera. Sometimes the text is the starting point, sometimes the composition is the first element. Their approach is multidisciplinary, with team work from day one." According to Altenhof, authenticity is the most important quality for the dramatist/composer: "You must feel the necessity to tell a story. Children immediately seize upon authenticity and quality."[3]
The Yo! Opera Laboratory aims to document the working process. Results of Kloppend Hertz are documented by means of registrations,

3. Besides Altenhof, the forum includes the dramatists Klaus Bertisch (Amsterdam) and Jens Schroth (Stuttgart) and the composers Wim Henderickx (Antwerp) and Martijn Padding (Amsterdam).

KLOPPEND HERTZ

In de repertoireontwikkeling voor de jeugdopera van de toekomst hebben componisten een sleutelpositie. De Yo! Opera Werkplaats zoekt hiervoor een nieuwe, jonge generatie makers, die aan het werk wil midden in de complexe, multi-etnische wereld die hen omringt. Van hen wordt verlangd open te staan, risico's te nemen en andere posities in te nemen. Waar halen zij hun inspiratie vandaan? Hoe verhouden zij zich tot het jonge publiek?

Componisten

Tijdens het Yo! Opera Festival werden vier componisten voorgesteld die de komende twee jaar in de Yo! Opera Werkplaats onderzoek gaan doen naar de eigen signatuur van de jeugdopera. Anke Brouwer, Matthias Konecny, Thomas Myrmel en Paul Oomen presenteerden zich met een ensemblestuk, een pianowerk, de presentatie van een community project en een multimediaal werk en namen deel aan de discussie. Eind 2005 voegde zich uit Polen nog een vijfde componist, Zbigniew Wolny, bij hun gezelschap.
De Kloppend Hertz-componisten staan met beide benen in de 21ste eeuw; ze studeren nog of zijn kort geleden afgestudeerd aan de conservatoria van Den Haag of Amsterdam. Ze zijn uitgenodigd op basis van talent, authentieke nieuwsgierigheid naar nieuwe vormen en combinaties, interesse in contextueel werk en engagement. De componisten gaan, in creatieve teams van verschillende samenstelling, meewerken aan projecten van de Yo! Opera Werkplaats. Ze zullen samenwerken met schrijvers, zangers, regisseurs, kinderen, choreografen, instrumentalisten, beeldend kunstenaars en dansers en zullen steeds verschillende posities innemen in het maakproces.
De opera wordt hier niet benaderd als genrevorm met zijn wortels in de 19e en 20ste eeuw. De werkplaats onderzoekt de relevantie van opera als vocale uitingsvorm in de context van de hedendaagse omgeving. Met de Kloppend Hertz-componisten gaan we op zoek naar een operataal die aansluit bij jonge mensen en kinderen in deze tijd. De vocale muziek en het gebruik van de klassiek geschoolde stem is steeds het vertrekpunt. Daarnaast is alles mogelijk. Het werk overschrijdt de disciplines, de barrières tussen professionele en niet-professionele kunst en culturele grenzen.

Voor de componisten is *Kloppend Hertz* een kans om mee te werken in een professioneel productieproces. Hun werk wordt uitgevoerd voor publiek en krijgt respons vanuit een internationale, professionele context. De componisten worden gecoacht in hun ontwikkeling en aangezet tot reflectie op het maakproces.
Een internationaal forum van dramaturgen en componisten gaat de Kloppend Hertz-componisten in hun werkproces volgen. Andreas Altenhof (dramaturg en artistiek leider bij de Neuköllner Oper) merkte tijdens de *expert meeting* over zijn eigen componistenlaboratorium op, dat het jonge makers niet ontbreekt aan onderwerpen: "ze hoeven maar om zich heen te kijken. Ze zoeken speciale personen voor hun verhaal: studenten, Turkse mensen, de nieuwe *Bundeskanzlerin* Angela Merkel etc. De ene keer is de tekst het vertrekpunt, de andere keer is de compositie het eerste element. Hun aanpak is multidisciplinair; vanaf dag één is er teamwork." Volgens Altenhof is authenticiteit de belangrijkste eigenschap voor een maker: "je moet de noodzaak voelen een verhaal te vertellen. Kinderen pakken authenticiteit en kwaliteit onmiddellijk op." [2]

De Yo! Opera Werkplaats streeft ernaar het werkproces en de resultaten van *Kloppend Hertz* zo veel mogelijk te documenteren door middel van registrties, weblogs en extern onderzoek.

2 Behalve Altenhof maken de dramaturgen Klaus Bertisch (De Nederlandse Opera, Amsterdam) en Jens Schroth (Staatsoper Stuttgart) en de componisten Wim Henderickx (Antwerpen) en Martijn Padding (Amsterdam) deel uit van het forum

weblogs and external research. In 2006 an external researcher from the Creative Theatre Processes research unit of the Utrecht School for the Arts (HKU) will be brought in to follow the collective musical and theatrical working processes and the role of the composer in them in a number of Kloppend Hertz projects.

The five Kloppend Hertz composers will tackle unconventional forms for opera in 2006 and 2007 and will explore the relation between text and music and the influences of space, movement and other mechanisms. For *Water* (Tweetakt, March 2005) they work with professional singers and children on the site of the water sewage plant. Community opera, docudrama, location theatre and the use of new media feature in the projects *Dotaznik* and *De Wereld een blokkendoos* (Oerol, June 2006). A team including a poet, a visual artist, singers and fifty children will work together on *Kuil* (Jong Vee, October 2006). In 2007 three composers and three choreographers will enter a series of music theatre workshops on movement in vocal music.
The composers will present the results of two years Kloppend Hertz and look back upon their experiences during the fourth edition of the Yo! Opera Festival, to be held from 31 October to 4 November 2007.

KLOPPEND HERTZ

In 2006 gaat bijvoorbeeld een onderzoeker van het Lectoraat Theatrale Maakprocessen van de Hogeschool voor de Kunsten Utrecht (HKU) de collectieve muziektheatrale werkprocessen en de rol van de componist daarin bij een aantal Kloppend Hertz-projecten volgen.

In 2006 en 2007 verdiepen de vijf Kloppend Hertz-componisten zich in deelprojecten in de relatie tussen tekst en muziek, de invloeden van ruimte en beweging en andere mechanismes. In *Water* (Tweetakt, maart 2005) wordt gewerkt met professionele zangers en kinderen op het terrein van een rioolwaterzuiveringsinstallatie. *Community opera*, docudrama, locatietheater en het gebruik van nieuwe media komen aan bod in de projecten *Dotaznik* en *De wereld een blokkendoos* (Oerol, juni 2006). Voor *Kuil* (Jong Vee, oktober 2006) zal in een team worden samengewerkt met o.a. een schrijver, een beeldend kunstenaar, zangers en vijftig kinderen. In 2007 participeren drie koppels componisten en choreografen in een onderzoek naar beweging in de vocale muziek.
Tijdens de vierde editie van het Yo! Opera Festival (31 oktober t/m 4 november 2007) zullen de componisten zelf hun resultaten presenteren en terugblikken op hun ervaringen.

SAULPAIN, MT TRANSPARANT (Foto: Nora Loontjes)

The Culture 2000 programme of the European Commission enabled co-productions with the Belgian Muziektheater Transparant (*SaulPain*) and Glyndebourne Opera (*Greenhouse project*) from England, both performances with a very young cast of Baroque fans.

Het programma Cultuur 2000 van de Europese Commissie maakte coproducties mogelijk met het Belgische Muziektheater Transparant (*SaulPain*) en Glyndebourne Opera (*Greenhouse Project*) uit Engeland, beide voorstellingen met een zeer jonge cast van door barokmuziek gegrepen jongeren.

THE GREENHOUSE PROJECT / GLYNDEBOURNE OPERA

Almost one thousand secondary school pupils attended the festival, some on organised school trips. They often came across fellow pupils on stage in professional performances, such as the opening performance *Rough Girls* by the Nederlands Vocaal Laboratorium, with the astonishing vocal result of a collaboration between 8 sopranos and 23 schoolgirls from the Oosterlicht College in Nieuwegein.

ROUGH GIRLS / NED. VOCAAL LABORATORIUM

ROUGH GIRLS / NED. VOCAAL LABORATORIUM

Bijna duizend middelbare scholieren bezochten het festival, al dan niet in schoolverband en troffen vaak leeftijdgenoten aan die in professionele voorstellingen op het toneel stonden. Zoals bij de openingsvoorstelling *Rough Girls* van het Nederlands Vocaal Laboratorium, het verbluffende vocale resultaat van een samenwerking tussen 8 sopranen en 23 schoolmeiden van het Oosterlicht College uit Nieuwegein.

LIFELONG LEARNING IN MUSIC

What skills does the youth opera maker of the 21st century require? Which capacities, what work attitude, what talent enables you to create opera with the ears of a child, with the eyes of a child, with the heart of a child? Where do you learn that? The Yo! Opera festival values the collaboration with the institutions of professional music education and involves conservatories and their students in many projects. The lectorate Life Long Learning in Music research unit[4] was given the opportunity to carry out a pilot study on the skills of the singer/animator in the context of *Opera in the Bus*. Education specialist Peter Mak and freelance researcher Ninja Kors followed the group of students (classical and jazz) during their workshops and on the *Meezingbus*. The valuable educational principles of life long learning, in which musicians and other artists subject themselves to self-reflection during the creative processes, will be applied to Yo! Opera laboratory projects in the future. **Ninja Kors reports.**

The next generation

It used to be so easy to train and work as a musician: either you were a performer or a teacher. But things are never that simple. There is also a kind of musician who will not perform in the way as it is classically understood, nor will he teach within a formally designed structure. The music animateur brings music and people as close together as possible by performing in unusual places (shops, apartment buildings, buses) and/or engaging people in active music making. This kind of musician is essential to community music, and community opera.

The skills and attitudes of the animateur are also interesting to conservatoires, training the next generation of professional musicians. They detect a need in the professional field for musicians who can do more than perform on stage or teach in a classroom. For this reason the conservatoires of The Hague and Groningen installed a lectorate that aims to change or add to the education programme for professional musicians. The lectorate goes under the name of Lifelong Learning in Music, and is conducted by Rineke Smilde.

Lifelong learning

Rineke Smilde describes the aim of the lectorate as *'creating adaptive learning environments in which conservatoire students can be trained to function effectively in a continuously changing professional practice'* (Smilde, 2004). Lifelong Learning may be defined as a concept spanning an entire lifetime in a process of *'transforming experience into knowledge, skills, attitudes, values, emotions, beliefs and the senses'* (Jarvis, 2002). The innovative dimension of the Lifelong Learning concept lies in the new approach to learning, rather placing an emphasis on 'learning' as opposed to 'training'. Other key concepts are for example a distinction between formal and non-formal learning, professional and personal development, and context-related assessments. Non-formal learning does not take place in a formally institutionalised setting. The learners have a lot of influence on the content and methodology of the programme. The methodology relies greatly on 'learning by doing'. Reflection is an important element: transforming experience into knowledge, skills, attitudes, values and convictions. (Mak, 2005)

Through the project in Yo! Opera Festival, the lectorate not only aimed to contribute to the personal development of music students, but also to look into a number of issues that are important to the conceptual framework of lifelong learning: key competencies of the music animateur, context-related assessment and reflective

4. Joint research unit of the Prins Claus Conservatorium, Groningen and the Koninklijk Conservatorium, The Hague.

LIFELONG LEARNING IN MUSIC

Waarmee moet de jeugdoperamaker van de 21ste eeuw zijn toegerust? Welke vaardigheden, welke werkhouding, welk talent stelt je in staat opera te maken met de oren van een kind, met de ogen van een kind, met het hart van een kind? Waar leer je dat? Het Yo! Opera Festival hecht groot belang aan de samenwerking met conservatoria en betrekt hen studenten bij projecten. Het Lectoraat Lifelong Learning in Music greep de gelegenheid aan voor een *pilot study* naar de competenties van de zanger/animateur in de *community* context van *Opera in de Bus*. Educatiespecialist Peter Mak en freelance onderzoeker Ninja Kors volgden een groep studenten zang (klassiek en jazz) tijdens een serie workshops en op de *Meezingbus*. De Yo! Opera Werkplaats zal hun bevindingen en de waardevolle principes van *lifelong learning*[4] – waarbij musici/ makers zich tijdens maakprocessen aan zelfreflectie onderwerpen – meenemen en blijven toepassen bij toekomstige werkplaatsprojecten.
Ninja Kors doet verslag.

De volgende generatie

Ooit was vak van de musicus eenvoudig te omschrijven: óf je was uitvoerend musicus, óf docent. Zo eenvoudig ligt het niet meer. Er is nu ook een soort musicus die niet op de gebruikelijke manier, in een formeel opgezette omgeving, optreedt of doceert. De *muziek-animateur* (*music animateur*) brengt mensen en muziek zo dicht mogelijk bij elkaar door op te treden op ongebruikelijke plaatsen (winkels, flats, bussen) en/of door mensen te betrekken bij actief muziek maken. Voor dit soort musici is in *community music* en *community opera* een belangrijke rol weggelegd.
Voor conservatoria, die de volgende generatie beroepsmusici opleiden, zijn de vaardigheden en instelling van de *animateur* eveneens interessant. Kunstvakopleidingen merken dat de beroepspraktijk behoefte heeft aan musici die meer kunnen dan op een podium optreden of lesgeven in een klas. De conservatoria van Den Haag en Groningen stelden daarom het lectoraat *Lifelong Learning in Music* (LLL) in. Dit lectoraat onderzoekt, onder leiding van oud-conservatoriumdirecteur Rineke Smilde, op welke wijze een vernieuwd onderwijsprogramma voor musici hiertoe kan bijdragen.

Een leven lang leren

Rineke Smilde omschrijft het doel van het lectoraat *LLL* als "het aanpassen van leeromgevingen waarin conservatoriumstudenten effectief opgeleid kunnen worden om te functioneren in een constant veranderende beroepspraktijk" (Smilde 2004). Lifelong learning kan worden gedefinieerd als een continu proces van "het omzetten van ervaring in kennis, kunde, houdingen, waarden, emoties, overtuigingen en de zintuigen" (Jarvis, 2002). De innovatieve dimensie van *LLL* zit 'm in de nieuwe benadering van leren door het conservatorium. De nadruk is verlegd van 'opleiden' naar 'leren'. Andere eigenschappen van LLL zijn het onderscheid tussen formeel en non-formeel leren, tussen beroeps- en persoonlijke ontwikkeling en het toepassen van een contextgerelateerde beoordeling.
Het non-formele leren vindt plaats buiten de formele instituten. De student heeft veel invloed op de inhoud en methodologie van het programma, dat voor een groot deel berust op 'al doende leren'. Reflectie is een belangrijk element: het omzetten van ervaringen in kennis, vaardigheden, houding, waarden en overtuigingen (Mak, 2005). Met de *pilot study* tijdens het Yo! Opera Festival wilde het lectoraat niet alleen bijdragen aan de persoonlijke ontwikkeling van muziekstudenten, maar ook een aantal aspecten onderzoeken die belangrijk zijn binnen het conceptuele kader van *LLL*: de specifieke competenties van de *muziek-animateur*, aspecten van contextgerelateerde beoordeling en de reflectieve praktijk. Het derde

practice. The third goal was to lay the foundations for developing a module for training animateurs in the conservatoire.

Meezingbus

A group of vocal students of the Royal Conservatoire the Hague prepared for working as animateurs on the *Meezingbus* ('Sing along bus') through a series of intensive workshops. The project consisted of three phases. The first phase was a day long workshop by animateurs who graduated from Guildhall School of Music and Drama in London, under supervision of Sean Gregory. They engaged about 25 students in creative work, making new musical and theatrical pieces and emphasising the communicative power of music.
Phase 2 was more intensive and involved nine students who were trained for three days by community musician and founder of Dogtroup Jos Zandvliet. The workshops were very practical in their set-up, letting students try out new things and pieces in various settings in the city of Utrecht. They also prepared students for phase 3: being an actual animateur on a city bus during the Yo! Opera Festival. The students were challenged to engage bus passengers in music: as participants by singing along or providing rhythm, or as listeners.

Learning aims

Making contact with and gaining confidence of the audience is the first priority of the animateur. Fundamental was the ability of the animateur to relate and respond to a range of musical styles and genres as and when they arose during the collaborative process with the passengers during the bus ride. It was critical that the given material was sufficiently open for the passengers to join in to, add to, adjust or discard in order to feel ownership of the process.

The relation between intervention and non-intervention of the animateur is extremely subtle in collaborative forms of music making. Critical is 'leading through doing'.
In the bus project this meant: the bus was on the move, passengers got on and off, and the animateur had to keep it going without stopping or explaining. This is referred to by Schön (1987) as 'reflection in action' – constant decision-making and adjusting to the situation at hand. In this context the following tactics proofed to be useful:
- the musical idea should be clear and easy to join in;
- use of simple rhythms (one *feel* to hold on to) and around one key idea;
- the concept of 'variations on one theme': stopping, highlighting, moving on;
- the leader takes an inviting role to 'join in'.
(Mak and Kors, 2006)
These tactics had to be applied to the students' own repertoire, which was mainly opera. It meant that besides adapting existing songs, new material had to be devised.

Outcomes

One could say that the main observers of the project were the students themselves. They recorded their experiences and wrote an assessment report after the first phase and at the end of the project, when they were also interviewed by the researchers. The reflective accounts of the students provide us with what they have (consciously and unconsciously) learned in the workshops:
1. Make a plan and work things out carefully: the students were novices in this but realised that they had to determine beforehand their repertoire or framework for improvisation, the division of tasks (musician/audience), and the method for optimising participation from the audience: games, rhythms, movements, etc.
2. Take care of variation and contrast in the activities: exhilarating games alternated well with

doel was het leggen van een basis voor de ontwikkeling van een *LLL*-module voor op conservatorium.

De Meezingbus

Een groep studenten zang van het Koninklijk Conservatorium bereidde zich met een serie intensieve workshops voor op een optreden op de *Meezingbus*. Het project bestond uit drie fasen. De eerste fase bestond uit een workshop van een dag, geleid door afgestudeerden van Guildhall School of Music and Drama in Londen, onder toezicht van Sean Gregory. Ongeveer 25 studenten participeerden in creatieve workshops waarin ze muziektheatrale scènes bedachten. De workshop benadrukte de communicatieve kracht van muziek. In fase twee werkten negen studenten drie dagen intensief samen met *community musician* Jos Zandvliet. De studenten werkten 's ochtends in de studio en hadden 's middags gelegenheid dingen uit te proberen op verschillende plekken in de stad. De workshops bereidden de studenten voor op fase drie: hun optreden als *animateur* op *De Meezingbus* tijdens het Yo! Opera Festival. Hiervoor was hun opdracht de buspassagiers actief, als deelnemer of als luisteraar, te betrekken bij muziek.

Leerdoelen

De eerste prioriteit van de *animateur* is contact te maken met het publiek en vertrouwen te winnen. Fundamenteel hierbij is de vaardigheid in verschillende muziekstijlen en –genres. Bij de samenwerking met de passagiers op de bus was het van het grootste belang dat het basismateriaal zich ervoor leende om mee te doen. Passagiers moesten elementen kunnen toevoegen, de muziek kunnen aanpassen of elementen kunnen verwerpen. Het ging erom musici en passagiers samen 'eigenaar' te maken van het proces.
De sturende functie van de animateur in het proces, wel of niet ingrijpen in de muzikale samenwerking, moet subtiel zijn. Van groot belang is het principe: 'leiden door te doen'. In het busproject betekende dat: aan het werk op een bus die in beweging is, passagiers die in- en uitstappen en de *animateur* die de actie gaande houdt zonder te stoppen of uit te leggen. Dit wordt door Schön (1987) *reflection-in-action* genoemd: constant beslissingen nemen en je handelen aanpassen aan de situatie. In deze context bleken de volgende tactieken handig:
- het muzikale idee moet helder zijn en het moet eenvoudig zijn om mee te doen;
- gebruik van eenvoudige ritmes (een *feel* om aan vast te houden) rond een centraal idee;
- variëren rond een thema: stoppen, benadrukken, uitwerken;
- een uitnodigende houding van de 'leider' (Mak en Kors, 2006).

Voor deze tactieken maakten de studenten gebruik van hun eigen idioom, vooral afkomstig uit opera. Ze pasten bestaand repertoire aan voor de bus en verzonnen nieuw, eigen materiaal.

Ervaringen en conclusies

De studenten waren zelf de belangrijkste onderzoekers in de *pilot study*. Zij hielden hun ervaringen bij in een dagboek en schreven een verslag. Zij werden ook geïnterviewd door de onderzoekers van het lectoraat. De citaten van de studenten geven inzicht in wat zij (bewust en onbewust) hebben geleerd in de workshops:
1. Maak een plan en werk het zorgvuldig uit: de studenten waren beginners als *animateur* maar ze realiseerden zich wel dat ze van tevoren moesten bepalen welk repertoire ze als basis voor de improvisaties wilden gebruiken, wat de taakverdeling (zanger/publiek en zangers onderling) was en welke methode ze gingen gebruiken om het publiek optimaal te betrekken (spellen, ritmes, bewegingen, enzovoort).
2. Zorg voor variatie en contrast in de activiteiten: vrolijke spellen bleken goed te combineren met rustige luisterliedjes; de opera bood moge-

quiet songs for listening. Luckily, the opera discipline offered great opportunities for both.
3. Pay attention to the transitions between the activities: bridges between songs and games were needed to keep the attention of the audience; e.g. verbal explanations were fine but another approach was needed when the audience did not master the same language as the musician.
4. Do not hesitate to repeat an earlier successful activity: passengers loved recognising tunes and activities.
5. The plan needs to be flexible: the conditions in which an animateur works, vary greatly. In this case the bus could be full or empty; the audience response varied from friendly to resistant.
6. Not every passenger has to join in: engage those who are willing to participate, invite those who keep an awaiting attitude.
7. Leading skills are essential: taking the lead did not mean extensive instructions or explanations but maintaining a confident attitude; not hesitating, showing that you know what is going on.

The immediate effects of the pilot project on the students included an increased trust in their abilities as musicians to communicate with their music. The knowledge that communication is the key in music ('how do we reach the audience?'), decreased the 'fear' of singing technique and opened pathways to a more creative fulfilment of their musicianship. The students were thrilled to create new songs and to think up activities for bystanders to join in. In other words: to engage a new audience in what they love best.

Literature

Jarvis, P. (2002). Lifelong Learning: which ways forward to higher education? In: D. Collardyn (ed.), *Lifelong Learning: which way forward?* Utrecht: Lemma.

Mak, P. (2005). *Learning music in formal, non-formal and informal contexts.* Lectorate Lifelong Learning in Music, North Netherlands Conservatoire Groningen and Royal Conservatoire The Hague. www.lifelonglearninginmusic.org

Mak, P. en Kors, N. (2006) *Research report of the Yo! Opera Festival pilot project.* Lectorate Lifelong Learning in Music, North Netherlands Conservatoire Groningen and Royal Conservatoire The Hague. www.lifelonglearninginmusic.org

Schön, D.A. (1987) *The reflective practitioner.* San Francisco: Jossey-Bass.

Smilde, R. (2004) *Lifelong learning in music: Research approach*. Lectorate Lifelong Learning in Music, North Netherlands Conservatoire Groningen and Royal Conservatoire The Hague. www.lifelonglearninginmusic.org

lijkheden voor beide.

3. Besteed aandacht aan de overgangen tussen activiteiten: bruggetjes tussen liederen en spellen moesten de aandacht van het publiek vasthouden. Verbale uitleg werkte prima maar bleek minder effectief wanneer (een deel van) het publiek de taal niet machtig was.

4. Schroom niet om een eerdere succesvolle activiteit te herhalen: de passagiers vonden het geweldig als ze melodieën en activiteiten konden herkennen.

5. Het vooropgestelde plan moet flexibel zijn: de omstandigheden waarin een animateur optreedt, kunnen enorm variëren. De bussen konden vol of juist leeg zijn, het publiek reageerde de ene keer enthousiast en dan weer afwijzend.

6. Niet iedere passagier hoeft mee te doen: betrek alleen degenen die willen actief bij de muziek, nodig mensen die een afwachtende houding aannemen uit maar forceer niets.

7. Muzikaal leiderschap: de leiding op je nemen betekent niet 'een ellenlange instructie' of 'uitleg' maar het aannemen van een zekere houding: aarzel niet – laat zien dat je weet wat er gebeurt.

Na afloop concludeerden de studenten dat *De Meezingbus* hun zelf vooral een groter vertrouwen had opgeleverd in hun vermogen om als musicus met muziek te communiceren. De wetenschap dat communicatie de kern van muziek is (hoe bereiken we het publiek?) verminderde hun 'angst' voor bijvoorbeeld de zangtechniek en opende nieuwe wegen naar een creatievere invulling van hun vakmanschap als musicus. De studenten vonden het geweldig om aangesproken te worden op hun creativiteit en om nieuwe dingen te bedenken; ze genoten ervan om de omstanders te bereiken met hun muziek. Met andere woorden: publiek te betrekken bij wat ze het liefste doen.

Literatuur

Jarvis, P. (2002). Lifelong Learning: which ways forward to higher education? In: D. Collardyn (ed.), *Lifelong Learning: which way forward?* Utrecht: Lemma.

Mak, P. (2005). *Learning music in formal, non-formal and informal contexts*. Lectorate Lifelong Learning in Music, North Netherlands Conservatoire Groningen and Royal Conservatoire The Hague. www.lifelonglearninginmusic.org

Mak, P. en Kors, N. (2006) *Research report of the Yo! Opera Festival pilot project*. Lectorate Lifelong Learning in Music, North Netherlands Conservatoire Groningen and Royal Conservatoire The Hague. www.lifelonglearninginmusic.org

Schön, D.A. (1987) *The reflective practitioner.* San Francisco: Jossey-Bass.

Smilde, R. (2004) *Lifelong learning in music: Research approach*. Lectorate Lifelong Learning in Music, North Netherlands Conservatoire Groningen and Royal Conservatoire The Hague. www.lifelonglearninginmusic.org

The Yo! Opera Laboratory series *Opera in de klas* brings together and explores various forms of collaboration between children and professional opera composers, such as the music installation *De Vervoering* on the Prins Clausbrug (Kanaleneiland), a co-production between pupils from the Utrecht Zuid College and four composers and artists.

LIFE LONG LEARNING IN MUSIC

DE VERVOERING / YO! OPERA FESTIVAL

In de serie *Opera in de klas* verzamelt en onderzoekt de Yo! Opera Werkplaats verschillende methodieken voor de samenwerking tussen kinderen en professionele operamakers, zoals de muziekinstallatie *De Vervoering* op de Prins Clausbrug (Kanaleneiland), een coproductie tussen leerlingen van het Utrecht Zuid College met vier componisten en beeldende kunstenaars.

WATER / YO! OPERA WERKPLAATS 2006

Research on youth opera in the twenty-first century will continue in the Yo! Opera Laboratory in 2006 and 2007 with the projects *Water* (April 2006), *De wereld een blokkendoos* and *Dotaznik* (June 2006), *Kuil* (October 2006) and Research on opera & movement (2007).

In 2006 en 2007 zet de Yo! Opera Werkplaats het onderzoek naar de jeugdopera van de 21ste eeuw voort met de projecten *Water* (april '06), *De wereld een blokkendoos* en *Dotaznik* (juni '06), *Kuil* (oktober '06) en Onderzoek naar opera & beweging (2007)

WATER / YO! OPERA WERKPLAATS 2006

YO! OPERA FESTIVAL 2005

performances / voorstellingen

Froe Froe / Muziektheater Transparant – *Dido*
compositie/bewerking Jan Van Outryve
libretto Wouter Van Looy, Purni Morell
regie Wouter Van Looy

Glyndebourne Youth Opera Group 4 – *The Greenhouse Project, two responses to Acis and Galatea,* Strange Nature:
compositie Katherine Gillham, G.F. Händel; libretto Lloyd Thomas **muzikale leiding**: Jonathan Gill **regie** Clare Whistler

Edwin van der Heide – *Dialoog*
compositie/tekst/regie/live-electronica: Edwin van der Heide

Koninklijk Conservatorium – *Iqbal*
compositie Yuval Halpern, Coen Schenk, Zbigniew Wolny libretto

Laika / Muziektheater Transparant – *Arthur*
compositie/muzikale leiding Jan Van Outryve; regie Wouter Van Looy en Jo Roets **choreografie** Jo-An Lauwaert

Muziektheater Transparant – *SaulPain*
compositie/libretto naar Saul van G.F. Händel **muzikale leiding** Thomas Baeté, Marcin Lasia, Ayala Sicron **regie/choreografie** An de Donder, Jo-An Lauwaert

Nederlands Vocaal Laboratorium – *Rough Girls*
compositie Karin Rehnqvist, Merlijn Twaalfhoven; **artistieke leiding/dirigent** Romain Bischoff; **enscenering/theatrale instudering** Bärbel Kühn

Paul Oomen – *Mélissande & Mélissande*
concept & compositie: Paul Oomen

Opera Cinema – *ZoZijnZe*
concept Mi Ying Chen; **compositie/arrangementen** Daniel Hamburger, Tjeerd Oosterhuis, Martijn van Sonderen, Bob Zimmerman **tekst** Petra van der Eerden, Ferry Heeren, Frank Nuus **muzikale leiding** Bob Zimmerman **regie** Marcel Sijm

Opera Omnia – *3x3*
concept/libretto Glenn Erik Haugland, Heidi Tronsmö, Tore Vagn Lid **compositie** Glenn Erik Haugland **regie** Tore Vagn Lid

Opera Omnia – *Poy!*
muziek/concept Glenn Erik Haugland, Heidi Trosnmö **regie** Hege Grabrielsen

Opera in de bus

Busvlinder / Lijn 1
compositie Bob Zimmerman **libretto** Ruben van Gogh **regie** Erik Snel

Cupola di Carta / Leidsche Rijn
concept & uitvoering Joost de Groot

La Famiglia / Lijn 28
compositie Ferdinand Boland **tekst** Daphne de Bruin **regie** Daphne de Bruin, Paul Feld

La fête populaire / Zuilen
concept & uitvoering Sanne Sprenger

GVU koor
teksten/muzikale leiding Jos Zandvliet; **ideeën/uitvoering** GVU medewerkers

Kabuski / Lijn 8
concept Kapotski & Wouter van Looy/ Zonzo Cie **muziek/techniek/uitvoering**

Kapotski (Ruben Nachtergaele, Jonas Nachtergaele, Kurt Stockman)

Koorstroom
compositie Jurgen van Harskamp, Niels Vermeulen **concept/begeleiding** Anthony Heidweiller

De Meezingbus / Lijn 5
ideeën/uitvoering studenten Koninklijk Conservatorium Den Haag **regie** Jos Zandvliet

De Operaflat / Overvecht
concept & uitvoering Anthony Heidweiller en Deborah Patty

Rondom de Maan / Lunetten
concept & uitvoering Joost de Groot

La Route Impériale no.2 / Lijn 3
compositie Gábor Tarján **tekst** Heleen Verburg **regie** Monique Corvers

Sterren in de Nacht (oorspr. Bedelaartjes)
compositie Markus Fagerudd libretto Ilpo Tiihonen **muzikale leiding** Irma van Dalen **regie** Anke Rinzema

De Vervoering / Kanaleneiland
concept & uitvoering Anthony Heidweiller en en Lidy Ettema **workshopleiding** David-Jan Groot, Thomas Myrmel (compositie) en Nilton Moreira da Silva (beeldend)

Zonegrens / Lijn 11
compositie Daniël Hamburger libretto Joost van Eijk, Michel Gruizinga, Sandra Harmsen, Jos Harts, Tara Hoshyar, Johannes Kats, Mujgan Sakhidad **in samenwerking met** Ruben van Gogh **regie** Henk Schut **installatie**WK2 Dyane Donck en Jake de Vos

numbers / cijfers

activities / activiteiten

	per	act	edu	pro	total
Utrecht	76	40	11	11	**127**
the Netherlands	35	-	9	10	**45**
abroad	8	-	-	1	**9**
total	**119**	**40**	**20**	**22**	**201**

target groups / doelgroepen

	per	act	edu	pro	total
3+	33	2	3	-	
12+	14	-	18	-	
all ages	43	34	-	-	
students	-	-	-	8	
adults	29	4	-	14	
total	**119**	**40**	**20**	**22**	

audiences / bezoekers

	per	act	edu	pro	total
Utrecht	5.173	4.492	400	747	**10.812**
the Netherlands	1.798	-	773	832	**3.403**
abroad	523	-	-	60	**583**
total	**7.494**	**4.492**	**1.173**	**1.639**	**14.798**

per = performances
act = activities
edu = education
pro = professionals

COLOFON

Yo! Opera Festival & Werkplaats 2005

Artistiek leider Anthony Heidweiller
Producent Saskia van de Ree
Productie Gwen Buijs, Marije Evers (stage), Gemma van Kruijsbergen, Jolijn Postma (stage)
Publiciteit Stéphanie van Emmerik, Moniek Janssen, Anke Manneveld (stage), Marieke van Oosten, Iwan Szomoru (website)
Opera in de Bus Geert van Boxtel, Lidy Ettema, Joost de Groot, Marleen Kunst (stage) Debora Patty, Sanne Sprenger, Kim Vogels
Expert Meeting Geert van Boxtel, Lodi Deiman (stage), Marieke Hinzen
Technische coördinatie Richard Bron
Grafisch ontwerp Herman van Bostelen
Fotografie Anna van Kooij (tenzij anders vermeld)
Vertaling Peter Mason

Bestuur André Bakker, Anetta de Jong, Truze Lodder, Els Maas, Jos Schillings

Beschermvrouwe Charlotte Margiono

Samenwerkingspartners Glyndebourne Opera Education Department (GBR), GVU, Lectoraat Life Long Learning in Music (Koninklijk Conservatorium en Noord Nederlands Conservatorium), Stadsschouwburg Utrecht, Muziektheater Transparant (BEL) en Zimihc.

Sponsors Rabobank, VAN HOOL autobus en bedrijfswagenfabriek, Viacom Outdoor BV

Yo! Opera Festival ontvangt structurele subsidie van het Ministerie van Onderwijs Cultuur & Wetenschap, de Gemeente Utrecht en de Provincie Utrecht

Het Yo! Opera Festival 2005 werd mede mogelijk gemaakt door Actieplan Cultuurbereik, Buma Cultuurfonds, European Cultural Foundation, Europese Commissie/Cultuur 2000, Fonds voor Podiumprogrammering en Marketing, Gaudeamus, Kunstenaars & Co, Ministerie van Buitenlandse Zaken Noorwegen, Prins Bernhard Cultuurfonds en het door het Cultuurfonds beheerde Lindenweij Fonds, Société Gavigniès, Stichting Doen, VandenEnde Foundation, Vrede van Utrecht, VSB Fonds, Wijkbureau Noordwest, Wijkbureau Overvecht en Wijkbureau Zuid.

Nationale Evenementenprijs

On 19th May 2006 *Opera in the Bus* received the 1st price Innovation in the National Contest for Outstanding Events. The jury desribed the project as a great example of innovation, with a refined thematic context and appealing to a wide range of audiences.

De jury van de Nationale Evenementenprijzen kende op 19 mei 2006 de 1e prijs Innovatie toe aan *Opera in de Bus*. De jury noemt het project "een evenement dat een groot voorbeeld is voor vernieuwing, een thema geweldig uitwerkt en veel uiteenlopende doelgroepen aanspreekt."

contact

Postbus 1327 · 3500 BH Utrecht · Nederland
Bezoekadres: Biltstraat 166 · Utrecht
t 00 31 (0)30 243 64 19 · info@yo-festival.nl
www.yo-festival.nl

ONDERSTEUNINGSCHAP
Culture 2000
provincie :: Utrecht
STICHTING DOEN
VSBfonds
vrede van utrecht
VIACOM OUTDOOR
Buma
VANHOOL
Gemeente Utrecht
VandenEnde FOUNDATION
K CO
Rabobank
Stadsschouwburg Utrecht
100 jaar GVU
èsG

The next edition of the Yo! Opera Festival will be held in Utrecht, the Netherlands from Wednesday 31 October to Sunday 4 November 2007. The festival theme is: **diverse vocal sounds**.

ROUGH GIRLS / NED. VOCAAL LABORATORIUM

ZONEGRENS / YO! OPERA FESTIVAL

Van woensdag 31 oktober t/m zondag 4 november 2007 wordt in Utrecht de vierde editie van het Yo! Opera Festival gehouden. Het festivalthema is: **andere vocale klanken**.

The experiences and working processes of *Opera in the Bus* were recorded by the young Utrecht film-maker Robin Vogel in the documentary *De Vervoering*.
De ervaringen en werkprocessen van *Opera in de Bus* zijn door de Utrechtse cineast Robin Vogel vastgelegd in de documentaire *De Vervoering*.

WWW.YO-FESTIVAL.NL